

Stāsts par čellu un latviešu mūziku

Leons Veldre

STUDIJU LAIKĀ

Ar latviešu jaunās mūzikas atskaņošanu esmu bijis saistīts jau kopš tā laika, kad mācījos toreizējās Latvijas Valsts konservatorijas pirmajosursos. Pamatā tie bija manu kolēģu – kompozīcijas nodaļas studentu jaundarbi. Bieži nācās spēlēt mācību eksāmenos, jo pirmajosursos jaunie autori bija obligāti jāuzraksta kāds kamerģimelēm darbs, tajos bieži atradās vieta arī čellam. Komisijā tolaik sēdēja tādas prominences kā Jānis Ivanovs, Ādolfs Skulte, Valentīns Utkins, tādēļ šis uzstāšanās prasīja tikpat lielu psihiskās enerģijas patēriņu, kā ikgadējie eksāmeni, ieskaites un mācību koncerti Stīginstrumentu katedrā. Tā tika atskaņoti manu kursabiedru Jāņa Lūsēna, Artura Maskata, mana toreizējā kamerģimelēm partnera, vijolnieka un komponista Andra Riekstiņa agrīnie opusi.

Atceros, ka tajos gados, spēlējot jauno mūziku, vienmēr jutos gandrīz vai personiski atbildīgs, pat identificēju sevi ar skanošo materiālu, centos visādi to “uzlabot” gan ar korekcijām dinamiskajā plānā, gan dažāda veida temporitmiskām vaļībām, lai skaņdarbs par katru cenu iegūtu tādu skanējumu, kāds, pēc manām domām, vislabāk ļautu klausītājam to uztvert. Tā, protams, bija neattaisnojama patvaļība. Kā ticīgs cilvēks jebkuru savu darbību (un pat domu) samēro ar dievišķo providenci, tā arī mūzikas izpildītājam sava interpretācija pilnībā jāpakļauj autora radītās realitātes likumībām. Jautājums var būt tikai par to, cik adekvāti mēs, izpildītāji, spējam atklāt šīs likumsakarības, vai mēs sekojam to burtam vai garam un ar cik lielu atdevi realizējam konkrētajā darbā esošo potenciālu. Taču toreiz vēl nebiju sev noformulējis šo vienkāršo patiesību, tādēļ manas jaunās mūzikas interpretācijas vairāk atgādināja aizraujošus piedzīvojumus ar neprognozējamām beigām, nevis muzikālu formu, kurā iekodēts tāds vai citāds vēstījums, kuras iekšējā loģika diktē savus spēles noteikumus. Tas, ka centos spēlēt ar pilnu atdevi, nespēja kompensēt šīs nepilnības.

Kā izņēmumu varu minēt savulaik ievērojamā džeza mūziķa un komponista Egila Straumes studiju gadu opusus. Atceros, viņš sarakstīja divdaļīgu sonāti čellam un klavierēm, un tā bija pilna ar improvizatoriska rakstura pasāžām, kas acīmredzot bija tapušas ar saksofonu (Egils ir izcils virtuozs). Manus iebildumus, ka vajadzīgs laiks, lai apgūtu šādus man neierastus kvartu gājienus, viņš neņēma nopietni, uzsita man uz pleca un teica, ka gabals jau pēc dažām dienām jāspēlē koncertā, vēlāk arī televīzijas ierakstā. Nācās krietni vien pasvīst, lai tiktu meistaram līdzī, taču rezultāts bija tīri pieklājīgs – nervozajai, pat agresīvajai pirmās daļas mūzikai sekoja trausla, kristāltīra, flāžoletos ieturēta otrās daļas tēma, kas, transformējoties improvizatoriskā ņirboņā, liek domāt par autora ideālu pretnostatījumu pirmās daļas mūzikas skarbarībai realitātei. Vispār šis džeza mūzikas estētiskā ieturētais sacerējums vislabāk atbilda manai toreizējai laikmetīgas mūzikas interpreta kapacitātei. Vēl atmiņā iespiedies šī paša autora kvintets tenorsaksofonam un stīgu kvartetam, ko man bija gods atskaņot kopā ar autoru un toreizējā Filharmonijas kamerorķestra mūziķiem Ulda Sprūdža vadībā. Darbs bija veltīts atmiņām par braucienu uz Filipīnām, kur Egils bija viesojies ar kori *Ave Sol*. Darba trīs daļas katra bija ieturēta savā noskaņā, īpaši interesanta bija otrā, kur autors nolika saksofonu

LEONS VELDRE dzimis 1959. gada 27. janvārī. Čella spēli mācījies Latvijā pie Visvalda Kļaviņa, Jāņa Tisa un Māra Villeruša, Maskavā – pie Natālijas Šahovskas. Legēndārā Jāņa Bulava trio dalībnieks. Spēlējis Latvijas Nacionālajā simfoniskajā orķestrī un Latvijas filharmonijas kamerorķestrī. Daudzu Latvijas komponistu jaundarbu pirmatskaņotājs. Patlaban Liepājas Simfoniskā orķestra čellu grupas II koncertmeistars.

un spēlēja speciāli no Filipīnām atvestu bambusa

instrumentu, kas deva skaņdarbam dīvainu meditātīvu-šamanisku akcentiņu. Trešā daļa bija ieturēta dejiskos ostinētos ritmos, tādēļ vairākkārt nospēlēja līdz tulznām labās rokas pirkstus, imitējot basģitāru. Arī šis skaņdarbs guva atsaucību, spēlējām to pat džeza festivālos Ļeņingradā un Jūrmalā.

GAITAS AR JĀNI BULAVU

Kvalitatīvi jauns periods manās mūziķa gaitās sākās, kad iepazinos ar vijolnieku Jāni Bulavu, kurš jau toreiz bija viens no Latvijas ievērojamākajiem kamerģimelēm. Acīmredzot doma par klavieru trio izveidi viņam nelika mieru jau toreiz, 1982. gadā. Atceros, viņš nāca klausīties manu koncertprogrammu, kad gatavojos konservatorijas gala eksāmenam kopā ar savu profesoru Māri Villerušu. Kaut kas Bulavu laikam bija ieinteresējis manā Prokofjeva Koncertsimfonijas atskaņojumā. Lai gan nebijām personiski pazīstami, viņš mani aicināja nospēlēt Brāmsa Trio op. 8 (toreiz ar pianistu Jāni Rinkuli). Šī sadarbība turpinājās 1985. gadā, kad atgriezies no dienesta armijā. Jānis bija sadarbojies ar visiem ievērojamākajiem tā laika kamerģimelēm

mūzikas interpretiem Latvijā – Uldi Sprūdžu, Māri Villerušu, Valdi Janci; viņš bija interesants, erudīts sarunu biedrs visos jautājumos, kas attiecas uz mākslu, prata pajokot, bet dažkārt varēja būt arī ass, iecirtīgs. Lai gan strādāja par Filharmonijas solistu, tomēr tieši kamer muzicēšanu uzskatīja par savu galveno darba lauku. Lielo autoru Bēthovena, Mocarta, Šūberta, Brāmsa opusi viņam bija tāds kā kompass, no šī kursa nekas nespēja Bulavu novirzīt.

Strādājot plecu pie pleca ar Jāni un toreiz jauno pianistu Aldi Liepiņu, pakāpeniski tika apgūts trio pamatreperetuārs – klasiskās vērtības un praktiski viss, ko latviešu komponisti rakstījuši kamer mūzikas jomā. Jāņa spēles labākās īpašības: milzīga pietāte pret autora ieceri, spēja acumirkļīgi reaģēt uz savu mūzikas partneru impulsiem, pastāvīga izteiksmes līdzekļu paletes pilnveidošana, spēja uz skatuves būt līdz matu galiņiem iekšā izpildāmajā skaņdarbā suģestēja un lika turēt līdzī. Mēģinājumu procesā Jānis nekad neuzspieda savas vēlmes, vienmēr gribēja, lai katrs pats savā sirdī atrastu patieso interpretācijas atslēgu. Gadījās, protams, arī strīdi, taču nekad tie nebeidzās ar ilgstošāku konfliktu, neatstāja aizvainojuma sajūtu. Arī Aldis ar savu spilgto iztēli un spēles dabisko improvizatoriskumu deva daudz impulsu produktīvam darbam, arī viņa harmoniskais raksturs sekmēja trio saliedēšanu.

Īpaši jāatzīmē Jāņa attieksme pret latviešu laikmetīgo mūziku – viņš uzskatīja, ka latviešu mūzika primārais uzdevums ir iepazīstināt

**LATVIEŠU MŪZIKA PRIMĀRAIS
UZDEVUMS IR IEPAZĪSTINĀT
KLAUSĪTĀJUS TIEŠI AR LATVIEŠU
MŪZIKU – NEVIENS CITS
TAČU TO NEDARĪS!**

klausītājus tieši ar latviešu mūziku – neviens cits taču to nedarīs! Jāteic, ka šādā aspektā man nācies sadarboties vēl tikai ar Imantu Resni, kuram piemīt tāda pati latviešu mūziķa misijas apziņa (tagad šo darbu turpina Normunds Šnē).

1993. gadā oficiāli nodibinājās Latvijas filharmonijas klavieru trio – Bulavs, Liepiņš, Veldre. Vēlāk tas kādu laiku saucās “Bulava kameransamblis”, kur mums piebiedrojās altists Olafs Štāls. Radās lielākas iespējas koncertos iepazīstināt klausītājus ar latviešu jaunāko kamer mūziku. Maija Einfelde, Selga Mence, Pēteris Plakidis, Vilnis Šmidbergs, Juris Ābols, Imants Zemzaris, Edmunds Goldšteins u. c. autori pastāvīgi tika atskaņoti mūsu koncertos. Gadījās arī neveiksmes. Atceros, kā man grūtības sagādāja Georga Pelēča mūzika. Minimālisms, mūzikas “terapeitiskais” raksturs toreiz nekādi nesaderējās ar manu tā brīža muzikālo pieredzi, tā likās pārāk vienkārša, pat izaicinoši primitīva. Tagad domāju, ka šāds muzikālās domāšanas veids ir gluži organiska reakcija uz milzīgo negāciju plūsmu, kas katru dienu sasniedz mūs no dažādiem avotiem, tas ir autora izvēlēts pašattīrīšanās veids, ko viņš piedāvā klausītājiem. Par izdevušos uzskatu Artūra Grīnupa Trio ierakstu Latvijas Radio, kas nesēn izdots arī komponista daiļradei veltītā CD.

Ansambļis kā jebkurš muzikāls organisms dzimst, attīstās, eksistē ilgāku vai īsāku periodu, un tad pienāk brīdis, kad tas pārstāj eksistēt. Tas ir dabīgs process, no kura nevar izvairīties. Tādēļ ļoti svarīgi piepildīt atvēlēto laiku ar patiesi radošu darbu, sistemātiski un neatlaidīgi pilnveidoties. Tāpēc neticu, ka t. s. projektu ansamblī spētu sasniegt vērā ņemamus rezultātus, īpaši tādās disciplīnās kā klavieru trio un stīgu kvartets. Ne tāpēc, ka tur būtu netalantīgāki mūziķi, vienkārši ir nepieciešams sistemātisks, grūts ikdienas darbs vairāku gadu garumā, lai vienkārša kopā spēlēšana pārtaptu augsta līmeņa kamer muzicēšanā. Tas, kas ir pats par sevi saprotams jebkura futbola vai basketbola kluba trenerim (savā nozarē, protams), ne vienmēr tāds liekas cilvēkiem, kas vada kultūras dzīvi.

PĒTERIS VASKS UN JAUNĀKI KOLĒĢI

No Bulava trio laika pirmatskaņojumiem visupirms nosauksim Pētera Vaska Trio. Tas ir spilgts, vērienīgs darbs, pilns ar jauniem izteiksmes līdzekļiem, ekspresīvs, saturā bagāts opuss, kas izsauca piekrišanu jebkurā auditorijā. Tas tika ļoti daudz spēlēts gan Latvijā, gan ārzemēs, ierakstīts Latvijas Radio un iekļauts *Conifer Classics* izdotajā autordiskā. Pēteris ļoti nopietni izturas pret savas mūzikas atskaņošanu, toreiz bieži nāca uz mēģinājumiem. Viņam ir ļoti augstas prasības pret savas mūzikas teksta adekvātu atveidi bez kādām atļaidēm, taču tas ir sikums salīdzinājumā ar to, ko viņš prasa no mūziķiem emocionāli-psiholoģiskā jomā. Viņš necieš neieinteresētu, pasīvu eksistēšanu mūzikā, katrs izpildījums ir kā liels vēstījums par svarīgākajām cilvēka eksistences šķautnēm, kā viņa atbilde uz esības izvirzītajiem mūžsenajiem jautājumiem, un tas vienmēr noved klausītāju līdz katarsei – tāds ir interpretācijas virsuzdevums. Pēteris nekad neliekuļo, no viņa izturēšanās vienmēr var noprast, vai izpildījums viņam patīcis vai nē.

Arī Pētera skolnieka Andra Dzeņiša mūziku nācies vairākkārtīgi pirmatskaņot. Te jāmin viņa agrīnais Klavieru kvartets (ar altistu Olafu Štālu) – nopietns, traģiskas piesātināts opuss, kā arī man vēltītais Čellkoncerts, kuru atskaņoju 1998. gadā kopā ar Normundu Šnē un “Rīgas kamer mūziķiem”. Atceros, ka koncerts bija tehniski neparasti sarežģīts, ekspresīvi sakāpinātu emociju pilns. Arī Andrim radošais process nebija viegls, materiālu mācījos pa daļām, cik nu bija katrreiz uzrakstīts. Pie ierobežotā mēģinājumu skaita ļoti paveicās, ka diriģēja Normunds, kas laikmetīgajās partitūrās jūtas kā zivs ūdenī, tādēļ galarezultāts varbūt nebija slikts. Diemžēl radioieraksts ilgus gadus bija nozudis, tikai nesen Andris stāstīja, ka tas at-

radies. Būtu interesanti to tagad noklausīties – Andra mūzika ir tik neprognozējama...

No veiksmīgākajiem pirmatskaņojumiem jāpiemin Jāņa Petraškeviča monodrāma “Bultas lidojums. Parādīšanās... Un jau tālu tālumā”. Pirmatskaņojums notika 1997. gada maijā Vāgnera zālē, un šī darba radioieskaņojums vēlāk veiksmīgi izskanēja *UNESCO* komponistu konkursā *ROSTRUM*. Jāņa mūzika atšķīrās ar savu neparasti skrupulozo norises aprakstu nošu tekstā, tur viss bija precīzi pierakstīts līdz sekundes desmitdaļai, ieskaitot to, kādam sajūtām jārodas, spēlējot to vai citu frāzi. Šāds uzstādījums nevilus atsauc atmiņā stāstus par drakoniskajiem kinorežisoriem, kas liek nabaga aktieriem līdz pēdējam sikumam izpildīt viņu gribu, nedodot tiem iespēju izpausties vairāk, nekā viņš uzskata par nepieciešamu, simtiem reižu slīpēt kādu detaļu. Taču tieši tāpēc šādi tapušas filmas bieži tiek ierindotas starp pasaules kinomākslas šedevriem.

Vēl gribu atzīmēt divus pirmatskaņojumus. 1989. gadā diriģents Imants Resnis piedāvāja man nospēlēt Jāņa Mediņa Čellkoncerta Latvijas pirmatskaņojumu. Pie šī opusa rediģēšanas viņš strādāja kopā ar Pēteri Plakidi. Kaut gan tajā laikā gatavojos Vissavienības čellistu konkursam, tomēr šāds piedāvājums šķita interesants, tādēļ piekritu. Koncerts ir liela apjoma monumentāls opuss, kurā brīnišķīgi parādās autora daiļrades spilgtākās puses – liels melodiķa talants, organisks latviskums, soloinstrumenta un orķestra krāsu virtuozu pārvaldīšana. Uzskatu, ka Jānis Mediņš vēl nav pilnībā ieņēmis pienācīgu vietu koncertdzīvē, tādēļ priecājos, ka man bija iespēja dot savu ieguldījumu viņa mūzikas popularizēšanā. 2001. gadā Andris Riekstiņš uzrakstīja koncertu Mstislava Rostropoviča starptautiskajam čella festivālam, un man bija gods šo koncertu pirmatskaņot. Andra groteskā, nedaudz estrādiskā mūzikas valoda man liekas savdabīgs vaibsts mūsu mūzikas kopainā. Šis, manuprāt, ir tas gadījums, kad daudz kas atkarīgs no izpildītāja iztēles un šarma. Ceru, ka pārāk nesabojāju autora ieceri...

CITI DOMUBIEDRI

Par saviem domubiedriem Jāni un Aldi jau rakstīju augstāk. Vēl gribu izcelt dažus cilvēkus, kurus uzskatu par saviem garīgajiem skolotājiem. Visupirms nosaukšu profesoru Māri Villerušu, kura vadībā konservatorijā apguvu savu profesiju. Par viņa personību, pirmkārt, liecina viņa daudzie skolnieki. Katru gadu vasarā mēs rīkojam tikšanos ar meistarū neformālā gaisotnē, lai tāpat vien papļāpātu, atcerētos vecos laikus, pabūtu kādu mirkli atkal kopā. Vienmēr ar patikamu izbrīnu vēroju, cik daudz dažādu neordināru personību tur sapulcējas. Visus vieno vēlēšanās no sirds izteikt pateicību savam skolotājam. Profesora spēles maniere laika gaitā ieguvusi tik savdabīgus tikai Villeruša spēlei piemītošus vaibstus, ka to apzināti nokopēt nemaz nav iespējams. No sirds kalpot mūzikai, cīnīties par savu patiesību mūzikā, iedziļināties nošu tekstā, meklēt un atklāt tur aizvien jaunus impulsus interpretācijai, uz skatuves sevi pilnībā ziedot atskaņojamam opusam – tās ir patiesības, ko viņš vienmēr no jauna liek atcerēties saviem skolniekiem, tajā skaitā arī man.

Daudz esmu mācījies no nesen mūžībā aizgājušā pianista Valda Janča. Viņa milzīgā kamer muzicēšanas pieredze un fundamentālās zināšanas apvienojās ar jauneklīgu zinātkāri, tieksmi uz eksperimentu. Viņš kā neviens (varbūt vienīgi vēl Pēteris Plakidis) prata būvēt mūziku no arhitekta skatpunkta, atrodot visslēptākos tiltus, intonācijas, kas vienu motīvu sarado ar pavisam citu, radot neparastu viengabalainības sajūtu skaņdarba uzbūvē, līdz ar to dažkārt pat radās sajūta, ka spēlējot pirmo skaņu kādā sonātē, viņš jau iekšēji jūt, kā skanēs pēdējā. Šāda formas pārredzamība ļāva uztvert to kā vienotu organismu, kur katrai detaļai ir sava neaizstājama funkcija. Atceros, ka, saņēmis laipnu uzaicinājumu, braucu pie viņa uz vasaras mājiņu Kandavā, kur vairākas dienas veltījām kādas sonātes "izkīdāšanai", un tas vēlāk ar uzviju atmaksājās. Vēl viņš lielu uzmanību pievērsa mūzikas atskaņošanas psihofizioloģiskajiem aspektiem, aizrāvās ar Austrumu ezotēriskajām sistēmām, to elementus centās izmantot,

lai uzlabotu kādu spēles paņēmieni, analizēja un centās kontrolēt savas sajūtas spēlējot, izmantojot dažādas meditācijas tehnikas. Valda spēle bija spilgta, attīrīta no visa ārīšķīgā un uzspēlētā, tā pārlicienoši atklāja mūzikas materiālā iekodēto būtisko informāciju.

TAPŠANA

Galvenie faktori, kas ietekmē katra mūziķa veidošanos, parasti ir ģimene, pedagogi, kolēģi, iespaidi no koncertiem, ierakstu klausīšanās, grāmatas u. tml.. Kas attiecas uz ģimeni, tā man bija ļoti labvēlīga mūzikas apgūšanā. Abi mammas vecāki nāca no operas vides, arī tēvs, gleznotājs Harijs Veldre, mīlēja mūziku, bieži klausījās to, īpaši tuva viņam bija Jāņa Zābera balsis. Man nekad nav bijušas šaubas par profesijas izvēli, vienīgi par to, kādu instrumentu spēlēt, sešu gadu vecumā vēl nebija istas skaidrības. Kaimiņos dzīvoja čella skolotājs Visvaldis Kļaviņš, kurš labi pazina manus vecākus, tā arī iestājos Emila Dārziņa mūzikas vidusskolā čella klasē. Kļaviņš bija stingrs skolotājs, kurš lielu uzmanību pievērsa arī vispārējai muzikālajai sagatavotībai, pirmo pusgadu vairāk mācījās lasīt notis, taktēt, pie čella tiku reti. Kā metodisks viņš bija lielisks, mazliet vāciski pedantisks, vienmēr bija izstrādājis veselu vingrinājumu sistēmu jaunās vielas apgūšanai un nostiprināšanai, izrakstījis uz lapiņām. Pret saviem skolniekiem (kuru vidū ir Eleonora Testeļeca, Imants Resnis, Ivars Pauls u. c.) izturējās tēvišķīgi, vienmēr pacienāja ar kādu gardumu, prata runāt ar bērniem, bija sistemātiskuma un režīma piekritējs. Esmu viņam pateicīgs par pamatu ielikšanu, diemžēl ar viņu strādāju tikai divus gadus, jo viņš devās pensijā. Pēc tam pedagogi dažādu iemeslu dēļ mainījās bieži, kas nebūt neatstāja labvēlīgu ietekmi uz manu profesionālo attīstību. Viss tomēr vērsās par labu, kad 7. klasē nonācu pie Jāņa Tisa, ilggadējā Operas orķestra koncertmeistara. Šis brīnišķīgais cilvēks un mūziķis ar laiku prata mani aizraut, sāku cītīgāk strādāt un Dārziņskolu beidzu ar labu rezultātu.

Varu nosaukt vēl čellistu un diriģentu Imantu Resni, kurš bija mans kolēģis Radio orķestrī un vadīja Filharmonijas čellistu ansambli, kura sastāvā regulāri piedalījās koncertos, kā arī bija mans stīgu kvarteta pedagogs konservatorijā. Maijas Saivas vadībā apguvu kameransambļa praksi studiju gados. Ar Jāni Maļeckī jaunībā daudz spēlējām kamer mūziku. Ar ilggadējo Filharmonijas kamerorķestra čellistu Mārtiņu Grīnbergu ilgus gadus strādāju pie vienas pulsts kamerorķestrī. Viņi visi man kaut ko tādā vai citādā veidā dāvājuši no savas personības, un es uzskatu to par lielu veiksmi dzīvē.

Vēl esmu daudz klausījies visdažādākos ierakstus, analizējis, salīdzinājis, mēģinājis izprast, kāpēc tas vai cits izpildītājs tiek augstu novērtēts ilgi pēc nāves, kamēr citu pat dzīves laikā lāgā negrib klausīties, kaut gan abu tehniskā varēšana ir aptuveni vienāda. Šķiet, ka nav tik viegli atbildēt uz šo jautājumu. Kādreiz man bija iespaidīga skaņuplašu kolekcija, taču tehnoloģiskās revolūcijas apstākļos tās pārvērtušās no man tik nozīmīga informācijas avota par antikvāru objektu kolekciju. Jāatzīmē, ka klausījos (un klausos) ne tikai čella mūziku, bet visdažādākos izpildītājus un sastāvus, varu pat teikt, ka tādi korifeji kā Svjatoslavs Rihters, Glens Gūlds vai Leonards Bernsteins mani palaikam uzrunājuši spēcīgāk nekā cunfetes brāļi, no kuriem visaugstāk vērtēju Heinrihu Šifu, Žaklinu Diprē un ungāru čellistu Miklošu Perēni, ko bija iespēja vairākkārt dzirdēt Rīgā.

ĀRPUS MŪZIKAS

Ārpus mūzikas man patīk ceļot pa Latviju kopā ar ģimeni, tajā skaitā doties grūtākos vairākdienu pārgājienos ar teltīm un visu pārējo ekipējumu. Patīk apgūt svešvalodas, gribētos kādreiz brīvi runāt visās romāņu valodās. Agrāk patika šaha spēle, tagad tai vairs neatliek laika, jo ar šahā, tāpat kā instrumenta spēlē (un valodās) regulāri jāvingrinās. Vēl patīk labs (franču) kino, vēsture. Ja būtu iespēja studēt vēl vienā disciplīnā, tā noteikti būtu arheoloģija. Nekas nav pretī arī vienkārši pavadīt laiku ar ģimeni – sievu Aneti un meitām Martu un Viktoriju. Tam diemžēl paliek mazāk laika, kopš strādāju brīnišķīgajā Liepājas Simfoniskajā orķestrī 215 km attālumā no mājām.